

Kungliga bibliotekets remissvar av SOU 2024:3 Ett starkt judiskt liv för framtida generationer.

Sammanfattning

Kungliga biblioteket (KB) har främst tagit fasta på de områden som ligger närmast bibliotekens verksamhet, men tar även upp förslag som indirekt får konsekvens på bibliotekens möjligheter eller utbud för den judiska gruppen.

Betänkandet innehåller många förslag som tillsammans ska skapa ett mer sammanhållet arbete kring judiskt liv. Flera av förslagen är sammanlänkade med varandra och kan som helhet ge stöd för fortsatt arbete med att anpassa och erbjuda bättre biblioteksservice för den judiska gruppen.

Utredarna har dock förbisett nationalbibliotekets samlingar som värdefull resurs i det judiska kulturarvet. I samlingarna med start i 1500-talets Vasakonungarnas boksamling till dagens nyligen insamlade material finns judiskt kulturarv representerat, men till stora delar dolt i de stora mängderna material. I relation till beskrivningen i bilaga 3, har nationalbibliotekets samlingar helt förbisetts, fokus har lagts på uppdragen som bibliotekmyndighet, § 3 i myndighetsinstruktionen, vilket gör att hela nationalbibliotekets uppdrag enligt instruktionens¹ § 1 utelämnats:

”Kungl. biblioteket är Sveriges nationalbibliotek och en nationell forskningsinfrastruktur. Myndigheten ska samla in, beskriva, bevara och tillhandahålla fysiskt och digitalt material som behövs för att fullgöra denna uppgift. Myndigheten ska genom verksamheten bidra till den svenska forskningens kvalitet och det demokratiska samhällets utveckling.”

Utredningen har också svaga kopplingar till skolbibliotek och folkbibliotek, vanligtvis trygga offentliga rum som kan ge plats för att utveckla en judisk identitet. I samspel med minoriteten finns potential att biblioteken i större utsträckning kan tas i anspråk av den judiska gruppen.

KB tillstyrker följande förslag: 5.1, 5.1.1- 5.1.6, 5.3.2 - 5.3.4, 5.5.2 - 5.5.4, 5.5.6 och 5.6.1 - 5.6.4.

KB tillstyrker med reservation följande förslag: 5.5.1.

KB har även kommenterar avsnitt 5.2 trygghet.

¹ Förordning med instruktion för Kungl. biblioteket
<https://svensksforfattningssamling.se/sites/default/files/sfs/2022-07/SFS2022-1311.pdf>

Ställningstagande

5.1 Förslag: En nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige 2025–2034 ska genomföras.

5.1.1 Förslag: Den nationella strategin för att stärka judiskt liv i Sverige ska innehålla fem målsättningar som bedöms ha särskild betydelse för att stärka judiskt liv. Varje målsättning rör ett fokusområde där vi föreslår åtgärder som syftar till att nå målsättningarna.

KB tillstyrker att den nationella strategin med sina målsättningar ska genomföras.

5.1.2 En nationell samordnare ska utses för att leda och samordna arbetet med strategin.

KB tillstyrker de tre förslagen.

KB ser det som värdefullt att en nationell sammanhållen strategi genomförs, det skulle ge bättre och mer kontinuerligt stöd till landets myndigheter, regioner och kommuner att genomföra mer långsiktiga satsningar. Samtliga fem målsättningar och fokusområden har beröringspunkter med bibliotekssektorn, där ökad kännedom om den judiska minoriteten relaterar till alla bibliotekstyper, trygghet och öppenhet främst relaterar till folk- och skolbibliotek, medan utbildning och forskning i första hand är en fråga för universitets- och högskolebiblioteken, liksom kulturarvsfrågor som också relaterar till KB:s samlingar.

Genom en sammanhållen strategi med tydliga målsättningar underlättas KB:s arbete som biblioteksmyndighet, främst när det gäller uppföljning av genomförandet.

KB ser behovet av en nationell samordnare som tar ett helhetsgrepp och kan utgöra stöd för myndigheterna i det fortsatta arbetet.

5.1.3 Nära dialog och samråd med judiska minoriteten.

KB tillstyrker förslaget.

De samråd KB genomför med judiska minoriteten visar med all tydlighet vikten av delaktighet och inflytande men även förmedling av de behov minoriteten har.

5.1.4 Uppföljning och utvärdering av strategin för judiskt liv.

KB tillstyrker förslaget.

Utan tydliga uppföljningsmekanismer är det svårt att uppnå resultat, se även 5.1.2.

5.1.5 Centrala myndigheter.

KB tillstyrker förslaget med kommentar.

Utredarna har främst kopplat KB till språket jiddisch, vilket är förståeligt då KB har uppdraget att genomföra resursbibliotek för respektive minoritetsspråk samt tillhandahålla läsappen Bläddra med litteratur på de nationella minoritetsspråken.

Med hänvisning till den inledande kommentaren om utredningens bilaga 3 och KB:s uppdrag som nationalbibliotek och forskningsinfrastruktur bör i detta sammanhang åter framhållas att nationalbibliotekets samlingar, som har stort tidsdjup, ämnesbredd och stor volym, har betydelse för tillgång till det judiska kulturarvet. I dag är kännedomen låg om vad i KB:s mycket omfattande samlingar som utgör material som kan betecknas judiskt kulturarv, eller forskningsmaterial för forskningsfrågor kopplade till judiskt liv. Det är mycket resurskrävande att lokalisera, märka upp, beskriva och tillgängliggöra detta nu dolda material. Med extra anslag är det möjligt att i olika former tillgängliggöra judiskt kulturarv och/eller forskningsmaterial från KB:s samlingar. Inte minst kan samlingarna användas för att kartlägga och beskriva antisemitism. Pamfletter, småtryck, vykort och dagstidningar är materialkategorier som kan illustrera samhällets värderingar.

5.1.6 Pilotkommuner.

KB tillstyrker förslaget.

I uppdraget till pilotkommunerna bör det ingå samverkan med respektive bibliotek i kommunen.

5.3.2 Stärkta medel för litteratur om judiskt liv för barn och unga och deras familjer.

KB tillstyrker förslaget.

Genom stärkta stöd i form av uppdrag och utökade medel för utgivning skapas också bättre förutsättningar för landets bibliotek att uppfylla § 5 bibliotekslagen². I dag är det svårt att köpa in litteratur till framför allt folk- och skolbibliotek. Med en större utgivning förbättras bibliotekens möjligheter att uppfylla § 5. Ny utgivning kan också tillgängliggöras i läsappen Bläddra för att på ett lättare sätt nå målgruppen.

5.4.3 Satsning på folkbildning för ökad kunskap om judisk kultur och det svensk-judiska kulturarvet.

KB tillstyrker förslaget.

KB ser att stärkta folkbildningsinstitutioner/_organisationer också har betydelse för främst folkbiblioteken, det öppnar möjligheter för samverkan och samarbeten.

5.4.4 Stärkt högskoleutbildning i judiska studier.

---

² §5 Bibliotekslagen: Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska ägna särskild uppmärksamhet åt de nationella minoriteterna och personer som har annat modersmål än svenska, bland annat genom att erbjuda litteratur på

1. de nationella minoritetsspråken,
2. andra språk än de nationella minoritetsspråken och svenska, och
3. lättläst svenska.

KB tillstyrker förslaget.

KB anser att stärkt forskning också kan ha positiva effekter på bibliotekens verksamhet och utbud. KB är en forskningsinfrastruktur och nationalbibliotekets samlingar kan utgöra forskningsmaterial för högre studier, där ökad forskning kan aktivera KB:s samlingar.

I dag arbetar lärosätesbiblioteken i liten utsträckning med att stödja studenter och forskare hörande till minoriteten genom litteratur särskilt anpassad för ändamålet. I Universitets- och högskolerådets (UHR:s) rapport 2023:4 har intervjuade studenter tagit upp synliggörande och menar att lärosätesbiblioteken skulle kunna bidra till detta genom att *”lyfta fram litteratur om och av nationella minoriteter samt prenumerera på relevanta tidskrifter. Det kan öka kunskapen samt uppmuntra till ”vardagskonsumtion” av språken.”*³

5.5.1 Jubileumsår – 250 år av etablerat judiskt liv i Sverige.

KB tillstyrker förslaget med reservation.

250 år av judiskt liv är en fantastisk möjlighet att lyfta fram material från KB:s samlingar som berättar och illustrerar en lång tidsperiod. Med de många materialkategorier KB har i samlingarna kan bredd och variation också förstärka berättelsen om 250 år av judiskt liv.

Nationalbibliotekets samlingar kan med extra insatser stödja ökad kännedom och tillgång till det judiska kulturarvet. KB ser att arbetet behöver bedrivas i projektform, där ett kurerat material som av judiska minoriteten anses vara centralt och av stort värde kan tillhandahållas. Detta kan tillgängliggöras digitalt som en eller flera kollektioner och genom programverksamhet.

För att arbeta i projektform där identifiering och tillgängliggörande av material som på ett allsidigt sätt kan belysa dessa 250 år behövs personal som kan arbeta fördjupat i samlingarna på ett sätt som inte kan göras inom ramen för löpande arbete. KB har erfarenhet att riktat arbete sedan Demokrati 100 år⁴ och forskningsprojektet Sápmi på film och TV⁵.

Erfarenheterna från Sápmi-projektet är att minoritetens delaktighet är avgörande, där både historiska kunskaper och kulturkompetens är centralt.

Beroende på tidsperiod och materialkategori varierar insatsen att identifiera, beskriva och tillgängliggöra material. Det kan innebära extra bevarandeinsatser, digitisering eller andra kostsamma insatser för att göra materialet tillgängligt för en bredare publik. Att på ett märkbart sätt bidra till att både lyfta det judiska kulturarvet och att ge en jämn tidsmässig spridning kräver därför både planering och resurser utöver ordinarie arbete.

Vidare kan jubileumsåret innebära större efterfrågan på KB:s material från andra aktörer som exempelvis museer, forskare eller organisationer och som kommer att innebära att

---

³ Högskolestudier ur ett nationellt minoritetsperspektiv. (2024) Universitets och högskolerådet (UHR) 2023:4 https://www.uhr.se/globalassets/_uhr.se/publikationer/2023/rapport-hogskolestudier-ur-ett-nationellt-minoritetsperspektiv_v1.pdf

⁴ <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/kommittedirektiv/2018/06/dir.-201853>

⁵ <https://www.filmarkivet.se/teman/sapmi-pa-film/>

källmaterial från samlingarna efterfrågas i större omfattning för att stödja en extern parts arbete med jubileet.

Baserat på erfarenheterna från Demokrati 100 år och Sápmi på film och TV ser inte KB att ett sådant arbete kan utföras inom ram så som konsekvensbeskrivning s. 156 skriver: ”Uppdragen bedöms kunna genomföras inom ramen för myndigheternas ordinarie arbete” samt i avsnitt 6.8.12 sidan 163.

Se även inledande kommentar om nationalbibliotekets samlingar samt punkt 5.1.5.

5.5.2 Förstärkt stöd till det judiska civilsamhället.

KB tillstyrker förslaget.

KB ser risker med samrådsförfarandet om minoritetsorganisationernas anslag och finansiering inte säkras på en sådan nivå att organisationerna har möjlighet att delta i samråd. Redan i dag märks resursbrist och hårda prioriteringar i minoriteternas organisationer, exempelvis har ungdomsförbundet prioriterat bort samråd med KB, Kulturrådet och Institutet för språk och folkminnen (Isof) på grund av resursbrist. Bristande resurser hos organisationerna påverkar KB:s möjligheter till meningsfulla samråd.

5.5.3 Stöd till ett judiskt informationscentrum.

5.5.4 Satsning på Judiska museet.

KB tillstyrker bägge förslagen.

KB har förståelse för att ett informationscentrum drivet av den judiska minoriteten har betydelse, och att judiska museets arbete behöver fortgå.

Samtidigt ser KB med viss oro på att det finns många aktörer med närliggande, angränsande uppdrag och uppgifter riktade mot samma målgrupper. Gränsdragningen mellan resursbibliotek, språkcentrum, Judiska museet, Forum för levande historia, Sveriges museum om förintelsen och ett nytt informationscentrum behöver vara tydliga. Dels för att undvika dubbelarbete, dels för gentemot användargrupperna tydliggöra vart man vänder sig i vilken fråga. Om en högre grad av samverkan och samordning finns, samtidigt som uppdragen klagör varje aktörs roller och ansvarsområden, kan bägge insatserna fylla en viktig funktion. Genom en delad bild av prioriteringar i kombination med gemensamma diskussioner om målområden, kan informationscentrum bli en förstärkning för alla inblandade aktörer. Samordnaren behöver samverka med KB som nationell biblioteksmyndighet samt med det judiska resursbiblioteket.

Förslag 5.5.3 nämner skolor och lärare, där bör även bibliotek inkluderas, se förslag 5.5.6.

5.5.6 Det offentliga bör uppmärksamma judiska högtider och helgdagar.

KB tillstyrker förslaget.

KB instämmer med utredarnas allmänna beskrivning om att uppmärksamma högtider och helgdagar. Bibliotek i allmänhet, folkbibliotek i synnerhet är offentliga rum med möjligheter att bidra till ökad synlighet. Dock behövs mer kvalitetsgranskar och systematiskt stödmaterial och vägledning till biblioteken för att göra detta på ett sätt som blir positivt. Judiskt informationscentrum skulle kunna bistå med riktade material som stöd för biblioteken.

5.6.1 Viktigt att främja jiddisch i Sverige.

5.6.2 Långsiktiga förutsättningar för språkcentrum för jiddisch.

KB tillstyrker bägge förslagen.

Permanent insatser är avgörande för att kunna bygga upp och bibehålla ett långsiktigt hållbart arbete. KB bedömer att kommunerna fortsatt behöver stöd genom den nationella satsningen på nationella minoriteters bibliotek i form av resursbibliotek, som för närvarande är placerat på Judiska biblioteket.

Under åren 2022 och 2023 har 287 av landets 290 kommunala biblioteksplaner bedömts i fråga om implementering av relevant lagstiftning. I undersökningarna framkommer att det i ett stort antal kommunala biblioteksplaner saknas tydliga beskrivningar av mål och aktiviteter riktade till nationella minoriteter⁶.

Resursbiblioteken har hittills varit i en implementerings- och etableringsfas. Att inneha ett nationellt uppdrag är en stor pågående verksamhetsomställning för de fem biblioteken och att utforma relevant verksamhet och nå målgrupperna tar tid. Resursbiblioteken vänder sig till främst kommunal biblioteksverksamhet samtidigt som de ska stödja språkbärarna i direkt individuell kontakt. Det är ett komplext uppdrag som behöver långsiktighet för att göra skillnad. Att skapa medvetenhet om att resursbiblioteken finns och kan ge stöd kräver planering och resurser där stabilitet och långsiktig finansiering är grundstenar. Resursbiblioteken signalerar oro över varaktig och tillräcklig finansiering, och de påverkas när annan finansiering vid sidan av den statliga dras ner. Det har visat sig vara utmanande för resursbiblioteken att hitta och rekrytera personer med rätt kompetens och med erfarenhet och kunskap på respektive språk. När väl rätt kompetens är på plats är personalsituationen ofta sårbar eftersom personalresurserna är begränsade.

Resursbiblioteken har haft i uppdrag att ta fram metoder, förmedla material och tjänster baserat på de nationella minoriteternas behov av biblioteksverksamhet. I slutredovisningen av uppdrag Ku2020/02691 framhåller KB att en nationell medieförsörjning genom fjärrlån på minoritetsspråken är en utmaning och inte ryms i resursbibliotekens nuvarande uppdrag. Hur detta på bästa sätt kan ordnas kommer KB att återkomma till i slutredovisningen (december 2024) av uppdraget Stärkt samverkan inom det allmänna biblioteksväsendet (Ku2022/00857).

Isof:s uppdrag att inrätta språkcentrum och KB:s uppdrag för resursbiblioteken ligger nära varandra med en viss överlappning. Det skulle vara mycket olyckligt om finansieringen

---

⁶ *Nationella minoriteter i planerna. En analys av kommunala och regionala biblioteksplaner.* (2024) Kungliga biblioteket

uteblir från något av uppdragen, då KB ser att de stärker varandra, så länge som det finns god kommunikation mellan resursbibliotek och språkcentrum.

Resursbiblioteken har hittills haft begränsade möjligheter att specifikt rikta sig till skolbibliotek, då dessa är drygt 800 till antalet. Att skapa metoder och material riktat till elever i grund- och gymnasieskolan skulle bli ett helt nytt verksamhetsområde. För att växla upp resursbiblioteken till att möta dessa behov behövs resursförstärkning.

Det behövs minst en grundfinansiering i nivå med dagens för att kunna bedriva verksamhet vid respektive resursbibliotek. En ökning av det totala anslaget för uppdraget skulle behövas om det ska vara möjligt att differentiera anslagen baserat på efterfrågan.⁷

5.6.3 Viktigt med uppdrag till Lunds universitet om utbildning av jiddisklärare och utbildning i jiddisch.

KB tillstyrker förslaget.

KB tillstyrker även om uppdraget inte har direkt koppling till bibliotek. Indirekt kan stärkt utbildning påverka bibliotekens utbud genom fler författare och översättare som berikar utbudet både genom litteratur men också genom författarbesök.

5.6.4 Det offentliga ska göra relevanta prioriteringar av arbetet med jiddisch.

KB tillstyrker förslaget.

KB instämmer med att den judiska minoriteten bör ges inflytande och delaktighet gällande avvägningar kring språkets användning.

Ur ett biblioteksperspektiv måste bibliotekslagen stå i centrum, där språket har en central plats. Detta tydliggörs i prop. 2012/13:147 genom att i motivtexten peka mot ramkonventionen, språkstadgan, språklagen och lagen om nationella minoriteter och språk. Biblioteken som samhällsinstitution har en unik möjlighet att ge tillgång till jiddischspråkig litteratur som inte bör försvagas av att främst kommunerna gör andra prioriteringar i framtiden.

Fokusområde 5.2 Trygghet och öppenhet.

KB anser att trygghet, säkerhet och uppföljning inom området är viktigt, men det ligger utanför KB:s verksamhetsområde. Fortsatt arbete inom skolan är särskilt angeläget och har koppling till landets skolbibliotek, genom bibliotekslagen och läroplanerna.

---

⁷ Slutredovisning Ku2020/02691

Karin Grönvall har beslutat detta yttrande. Elisabet Rundqvist har varit föredragande. I den slutliga handläggningen har också Anna Lundén, avdelningschef för Samverkan deltagit.

Beslutet har signerats elektroniskt.

Karin Grönvall

Riksbibliotekarie

Elisabet Rundqvist

Handläggare och sakkunnig, Avdelningen för samverkan